

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Гужва Т. М.

У статті охарактеризовано поняття "інноваційні технології", визначено шляхи їх використання у формуванні професійних цінностей майбутніх соціальних працівників. Показано, що застосування інноваційних технологій у навчальному процесі сприятиме стимулюванню розумової і соціальної активності майбутніх фахівців соціальної сфери, формуванню у них готовності до самостійного прийняття рішень відповідно до засвоєних цінностей. Представлено експериментальний досвід роботи в цьому напрямі.

Ключові слова: професійні цінності, педагогічні інновації, педагогічні технології, інноваційні технології навчання, особистісно орієнтована освіта, інтерактивні технології.

В статье дана характеристика понятия "инновационные технологии", определены пути их использования в формировании профессиональных ценностей будущих социальных работников. Показано, что применение инновационных технологий в учебном процессе будет способствовать стимулированию умственной и социальной активности будущих работников социальной сферы, формированию у них готовности к самостоятельному принятию решений в соответствии с усвоенными ценностями. Представлен экспериментальный опыт работы в этом направлении.

Ключевые слова: профессиональные ценности, педагогические инновации, педагогические технологии, инновационные технологии обучения, личностно-ориентированное образование, интерактивные технологии.

The article sets forth characteristic features of "innovative technologies" and ways of their use in shaping professional values of prospective social workers. It has been shown, that the use of innovative technologies in the educational process will enhance the mental and social activities of prospective specialists in the social sphere and prepare them for independent decision-making consistent with the acquired values. The experimental work in this area has been described.

Key words: professional values, pedagogical innovations, pedagogical technologies, innovative technologies of teaching, personality-oriented education, interactive technologies.

Проблема формування професійних цінностей майбутніх соціальних працівників є однією з найбільш складних і актуальних. Це пов'язано з тим, що традиційні форми та методи навчання, які використовуються в процесі професійної підготовки, спрямовані переважно на формування знань, умінь та навичок студентів і недостатньо впливають на ціннісну сферу особистості майбутнього фахівця. Набагато більші можливості у формуванні професійних цінностей та ціннісних орієнтацій студентів спеціальності "Соціальна робота" мають інноваційні технології навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях. Вони сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності, створюють сприятливі умови для творчості, самостійного прийняття рішень відповідно до засвоєних професійних цінностей.

У сучасній науково-педагогічній літературі, присвяченій професійній підготовці соціальних працівників, відображено різноманітні аспекти проблеми. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців соціальної сфери розробляли С. П. Архипова, І. Д. Зверєва, О. Г. Карпенко, А. Й. Капська, Ж. В. Петрочко; питання, пов'язані з підготовкою соціальних працівників до роботи з волонтерами, до формування здорового способу життя дітей та молоді, досліджували Р. І. Короткова, А. Й. Капська та ін. Проблеми менеджменту в соціальній роботі вивчав Є. Г. Дедов, Л. В. Віннікова, А. Кулікова присвятили свої дисертаційні дослідження підготовці соціальних працівників у зарубіжних країнах.

Останніми роками з'явилась також значна кількість публікацій, у яких розглядалися сутність та особливості використання у вищій школі інноваційних технологій навчання (В. Носкова, А. Кальянова, О. Мірошніченко, В. Ширяєвої та ін.).

Проте, як засвідчує проведений аналіз наукової літератури, дослідники спеціально не розглядали проблему використання інноваційних технологій для впливу на ціннісну сферу особистості майбутнього соціального працівника.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити шляхи використання інноваційних педагогічних технологій для формування професійних цінностей майбутніх соціальних працівників і розробити відповідні рекомендації.

Професійні цінності соціального працівника є внутрішнім регулятором його професійної поведінки й діяльності. На думку Н. Шмельової, вони відображають альтруїстичний характер діяльності фахівця соціальної сфери, його моральну відповідальність перед професією та потребу в самореалізації, самоутвердженні і самовдосконаленні особистості, досягненні професіоналізму діяльності [7, с. 115–116]. Як зазначалось вище, характер професійних цінностей соціального працівника потребує використання не тільки традиційних, а й більш досконалих і ефективних методів та форм організації навчання у процесі їх формування – інноваційних технологій.

Термін "інновація" в перекладі з латинського означає оновлення, зміну, введення нового. Т. В. Захарчук підкреслює, що в педагогічній інтерпретації інновація розглядається як нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу [2, с. 48]. Більш детальну характеристику педагогічної інновації дає Т. І. Туркот. Авторка зазначає, що педагогічна інновація розглядається як особлива форма педагогічної діяльності і мислення, яка спрямована на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, упровадження і поширення нового в освіті. Інноваційний процес в освіті – це сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов [7, с. 124].

Учені-педагоги, характеризуючи педагогічні інновації, порівнюють їх з традиційною системою навчання, яка має серйозні недоліки. Найбільш поширеними з них, на думку фахівців, є пояснювально-ілюстративний тип навчання і домінування репродуктивної діяльності студентів, авторитарний стиль взаємовідносин викладача і студента та обмеженість діалогічного спілкування, відсутність мотивації для самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення у студентів. Саме на ліквідацію означених проблем та недоліків традиційного навчання і спрямовані педагогічні інновації, мета яких полягає, перш за все, в перетворенні студента, учня на справжнього суб'єкта педагогічного процесу, на його головну дійову особу.

Зауважимо, що інноваційна діяльність в освіті є надзвичайно складною й потребує підготовленого педагога-дослідника, який відрізняється здатністю до творчості, усвідомленою готовністю до інновацій, має необхідні знання й навички. Педагог інноваційного спрямування повинен мати внутрішню мотивацію і спроможність виступати ініціатором інноваційної діяльності в освіті.

Педагогічна інновація розглядається як процес і як результат. Для характеристики інноваційної діяльності в освіті як процесу використовується поняття "інноваційна технологія". Термін "технологія" походить від двох грецьких слів – мистецтво, майстерність і наука, навчання. Це дає підстави характеризувати технологію як усвідомлене практичне мистецтво, усвідомлену майстерність. Зауважимо, що спочатку це поняття використовували в техніці для означення сукупності даних про виробничі процеси. Так, у тлумачному словнику С. І. Ожегова технологія визначається як сукупність виробничих процесів у певній галузі виробництва, а також як науковий опис засобів виробництва [4, с. 732].

Пізніше термін "технологія" став поширюватись в інші галузі знань, у тому числі і в педагогіку. Т. І. Туркот відзначає, що технологія передбачає мистецтво володіння процесом, певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментарію та алгоритму дій), тобто у процесуальному розумінні технологія має дати відповідь на запитання: "Як досягти результату діяльності (з використанням чого і якими засобами)?" Технології в галузі навчання і виховання, на думку дослідниці, принципово відрізняються від промислових технологій, оскільки перші є більш гнучкими і їх центром ваги, вихідним і кінцевим результатом є людина, а основним параметром виміру виступає рівень її розвитку [7, с. 78].

Ураховуючи означені особливості технологій навчання й виховання, ми будемо розглядати інноваційні педагогічні технології як "цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів" [1, с. 93].

Дослідники дійшли висновку, що будь-яка педагогічна технологія, у тому числі й інноваційна, повинна відповідати певним критеріям технологічності. Так, В. Кукушкін виділяє наступні критерії: а) концептуальність (опора педагогічної технології на певну наукову концепцію); б) системність (педагогічній технології мають бути притаманні всі ознаки системи); в) можливість управління (перспектива діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапна діагностика, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів); г) ефективність (оптимальність за результатами й витратами, гарантування досягнення певного стандарту освіти); г) відтворюваність (можливість повторення педагогічної технології в інших ідентичних освітніх закладах, іншими суб'єктами); є) візуалізація (використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, якщо це необхідно) [5, с. 31].

Нами було проведено експериментальне дослідження з упровадження інноваційних технологій навчання у процес формування професійних цінностей майбутніх соціальних працівників. Здійснюючи відбір технологій, ми віддавали перевагу тим із них, які забезпечують реалізацію принципів особистісно орієнтованої освіти. Це пояснюється тим, що саме особистісно орієнтована освіта має на меті становлення особистості майбутнього фахівця, будує відносини між учасниками педагогічного процесу на засадах гуманізації і демократизації. Особистісно орієнтовані методики і технології своїми завданнями проголошують розвиток та саморозвиток студента з урахуванням його здібностей, нахилів, інтересів, цінностей і ціннісних орієнтацій, суб'єктного досвіду, створюють умови для реалізації та самореалізації особистості. Вони забезпечують так звану суб'єктність майбутнього фахівця, надають йому можливість впливати на зміст, методи, форми й засоби навчання.

Для нас надзвичайно важливо, що особистісно орієнтовані технології націлені на формування емоційно-ціннісного ставлення особистості студента до певних фактів, явищ. Їх інноваційність виявляється також у кінцевому результаті, який гарантує не тільки здобуття професійних знань, вироблення умінь і навичок, а й формування компетентностей. У зміст компетентностей включається здатність до інтеграції знань, умінь та навичок, внутрішня готовність до самостійного прийняття рішень, застосування набутих знань у будь-яких ситуаціях.

У ході формувального етапу експерименту ми застосовували інноваційні технології для формування комунікативної професійної компетентності майбутнього соціального працівника. Компетентність у спілкуванні передбачає спроможність фахівця самостійно обрати оптимальний спосіб комунікативної взаємодії з іншими людьми з урахуванням, з одного боку, норм і цінностей конкретного середовища, а з іншого – цінностей соціальної роботи. Вдосконалення комунікативної компетентності найбільш ефективно за умови власних дій соціального працівника, тобто воно є самовдосконаленням, саморозвитком.

На заняттях з курсу "Теорія й практика соціальної роботи" нами були використано тренінг "Вчимося спілкуватися", який мав на меті усвідомлення майбутніми фахівцями соціальної сфери важливості спілкування в професійній діяльності, виявлення адекватності самооцінки власних комунікативно-професійних якостей. За основу було взято матеріали, розроблені колективом учених Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова під керівництвом А. Й. Капської [3, с. 35–83].

Тренінг включав декілька етапів. На першому з них тренер ознайомлював з метою, правилами роботи групи, давав пояснення щодо змісту, форм та методів діяльності. Студенти підтверджували готовність дотримуватись задекларованих принципів роботи. Другий етап, який мав назву "розморожування", передбачав створення теплої, невимушеної, довірливої атмосфери, підвищення емоційної свободи учасників групи, відкритості, зниження тривожності. Це давало змогу підвищити працездатність групи й перейти до змістової частини тренінгу. Студентам було запропоновано вправи "Бараняча голова", "Взаємні презентації" та інші. На третьому (теоретичному) етапі студенти знайомились з планом-конспектом лекції з означеної проблеми, який містив узагальнену інформацію з кожного питання, а також визначення основних понять і список літератури для самостійного опрацювання. У межах четвертого етапу проводилась дискусія "Спілкування у діяльності соціального працівника". Після обговорення проблемних питань тренер дав завдання вибрати кожному учасникові найбільш важливі комунікативні якості соціального працівника, придумати, прислів'я, коротке оповідання, які підтверджують вибір. Кінцевим результатом четвертого етапу було встановлення шляхом голосування рангу комунікативних професійних якостей. На п'ятому етапі студенти оцінювали власні комунікативні уміння й навички, а тренер проводив діагностування адекватності самооцінки.

Програма тренінгу включала також заняття, на яких студенти опановували вербальні й невербальні засоби спілкування, прийоми атракції, отримували навички управління власною комунікативною поведінкою, навчались конструктивного розв'язання конфліктів.

Як бачимо, тренінг був спрямований на активізацію діяльності студентів, створював умови для творчості, самостійності в прийнятті рішень з опорою на певні ціннісні смисли.

Дослідження показало, що ефективними для формування професійних цінностей майбутніх соціальних працівників є так звані інтерактивні технології навчання, які визначаються як форма організації пізнавальної активності, створення комфортних умов навчання, за яких студент відчуває успішність та інтелектуальну спроможність. Навчальний процес з використанням інтерактивних технологій неможливий без активної взаємодії всіх студентів, а викладач і студент є рівноправними суб'єктами навчання. Вони сприяють не тільки формуванню професійних навичок та вмій, а й виробленню життєвих цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей майбутніх фахівців. Інтерактивні технології передбачають моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем.

Нами було використано інтерактивну технологію проведення семінарських занять з навчальної дисципліни "Соціальна робота з формування усвідомленого батьківства". За основу було взято

орієнтований варіант організації такого заняття, розроблений А. М. Старєвою [6]. Структура семінарських занять за темами "Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини", "Основи батьківської компетенції" складалась із трьох етапів. На першому (організаційно-рефлексивному) етапі оголошувалась тема й здійснювалось рефлексивне налаштування студентів на процес діяльності, ознайомлення з деякими правилами. Використовувався прийом "відкритий мікрофон". Другий етап, який названо мотиваційним, передбачав за допомогою прийому "групове очікування" надати студентам можливість самостійно сформулювати власні мотиви діяльності. Це дало змогу сподівання кожного з них використовувати як мотив поведінки і значно підвищити активність на заняттях. На третьому, навчально-пошуковому, етапі за допомогою прийому "мозковий штурм" виділялись і обговорювались основні проблеми усвідомленого батьківства. Прийоми "навчаючи навчаюсь", "навчання в групах", "занурення" дозволили студентам самостійно відібрати інформацію з основних питань семінарського заняття, сформулювати й викласти свою точку зору. Інтерактивна технологія забезпечила вимушену активізацію мислення кожного студента, значно подовжити активність студентів (протягом усього заняття), високий ступінь самостійності суджень, відповідальність за свої дії, постійну взаємодію учасників педагогічного процесу. Зрозуміло, що активність та інтелектуальна самостійність ґрунтувалась не лише на набутих професійних знаннях та вміннях, а й на засвоєних професійних цінностях та ціннісних орієнтаціях.

Таким чином, інноваційні технології навчання є ефективним засобом впливу як на інтелектуальну, так і на ціннісну сферу особистості майбутнього соціального працівника. Вони дають можливість студентам на кожному занятті самостійно приймати рішення й глибше усвідомити, що професійна діяльність у соціальній сфері значною мірою спирається на систему професійних цінностей.

Подальшого дослідження потребують проблеми використання інформаційних технологій навчання у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Захарчук Т. В. Інноваційні технології навчання в сучасній школі / Т. В. Захарчук // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації : український науковий журнал / гол. ред. В. М. Бебик. – 2011. – Т. 3. – С. 48.
3. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії працівника з клієнтом / за ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 87 с.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – 846 с.
5. Педагогические технологии / под общей ред. В. С. Кукушкина. – Ростов/н/Д., 2002. – 336 с.
6. Наукові праці. Педагогіка. – Т. 42. – Вип. 29. – 2005. – С. 29–32.
7. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
8. Шмелева Н. Б. Ценностные ориентации, мотивации и психологические установки в профессиональной подготовке социального работника / Н. Б. Шмелева // Российский журнал социальной работы. – 1997. – № 1. – С. 115–124.